

1. Təlim məqsədlərinin taksonomiyası.

Təlim məqsədlərinin-dedikdə məzmun tərəfi öyrəniləcək bilik, bacarıq və vərdişlər nəzərdə tutulur. Təhsil məqsədlərinin məzmunu və sistemi fənn kurikulumlarında əks olunur. Təlim məqsədləri 3 aspektdə -təhsil, inkişaf və tərbiyə aspektində açıqlanır. Müasir psixologiyada bu problemin yeni konsepsiyası-taksonomiya konsepsiyası formalaşmış.

Taksonomiya-yunan sözüdür ("Taxus"-qayda ilə yerləşmə + "Namos"- qanun deməkdir). Təlim məqsədlərinin şəbəkəli və ya sistemli təsnifatına taksonomiya deyilir. Şəbəkələr düzülüşünə malik olan mürəkkəb fəaliyyət sahələrinin sistemli nəzəriyyəsinə taksonomiya deyilir.

Təlim məqsədlərinin taksonomiyası tədris prosesinin elmi-metodik səviyyədə planlaşdırmaq və onun nəticəsini ölçmək imkanını verir.

Amerika psixoloqu B.Blumun taksonomiyası 4 prinsip əsasında yaradılmışdır:

Praktik istiqamət prinsipi- taksonomiya məqsədəuyğunluq nəzəriyyəsinə əks etdirməli, müəllim-praktik üçün effektiv vasitə olmalıdır.

Psixoloji prinsip: taksonomiya psixologiya elminin müasir nəaliyyətlərinə əsaslanmalıdır.

Məntiqlilik prinsipi: taksonomiya məntiqi baxımdan tamamlanmış və mükəmməl daxili bitkinliyə malik olmalıdır.

Obyektivlik prinsipi: məqsədlərin təsnifatı onların dəyərlərinin təsnifatı demək deyil.

Blumun taksonomiyası ən universal bir model kimi tətbiq olunmaqdadır. Bu taksonomiyalar sadəcə mürəkkəbə doğru düşünmə bacarıqlarının 6 səviyyədə təşkilini təmin edir.

Bu prinsiplər nəzərə alınmaqla koqnitiv sahədə təlim məqsədlərinin bilik, analama, tətbiq, analiz, sintez, qiymətləndirmə kimi 6 səviyyəsi müəyyənləşdirilmişdir.

Analiz+sintez=təfəkkür-B.Blum taksonomiyasının əsas taksonomik düsturu belədir. Təfəkkür prosesi- hər şeydən əvvəl analiz, sintez və ümumiləşdirmə prosesidir.

Düşünmək, fikirləşmək-fundamental psixoloji fenomendir. Fikirləşmək bacarığı B.Blumun taksonomiyasında spesifik təlim məqsədidir. B.Blum şagirdlərin qeyri-adi "fikirləşmə" fenomeninin mənimsənilməsinin inkişaf konsepsiyasının prioritet sahəsi hesab edirdi. "Fikirləşmə" fenomenini həmişə görkəmli mütəfəkkirlər köklü psixoloji ölçülərlə dəyərləndirmişlər. T.Edisson deyirdi: sivilizasiyanın başlıca məqsədi insana fikirləşməyi öyrətməkdir.

L.N.Tolsdoy vaxtı ilə bu məsələni açıqlamışdır: Biliyi yaddaşa görə deyil, Mühakiməyə görə qiymətləndirmək lazəmdir. Onun fikrincə bilik ancaq o zaman bilik olur ki, hafizə ilə deyil, fikrin öz səyi ilə mənimsənilir.

Dövrün pedoqoji təfəkkürünün meyarlarını əks etdirən təlim məqsədləri tədqiqat obyektini kimi Ə.Əlizadə

yaradıcılığında önəmli yerlərdən birini tutur. Təlim anlamının 3 köklü meyarının- təhsil, inkişaf və tərbiyyə meyarlarının yeni pedoqoji təfəkkürün uğurları kimi qiymətləndirən Ə.Əlizadə 1996-cı ildən Azərbaycanda ilk dəfə təlim məqsədlərini sistemli şəkildə xarakterizə etmək üçün “taksonomiya” anlamından istifadə edib.

Ə. Əlizadə ilk dəfə üç tərkibli taksonomiya yaratmışdır. Əsas taksonomik kateqoriyalar 1-ci bölmədə- təhsil, 2-ci bölmədə inkişaf etdirici, 3-cü bölmədə tərbiyə edici təlim məqsədlərinə görə təsnif olunmuşdur. 1-ci bölmə 2 blokdan ibarətdir 1. bilik, 2. bacarıq və vərdişlər sistemi.

Müəllif 1-ci blokun mahiyyətini belə açıqlayır: şagirdlərdə nəzəri təfəkkürü formalaşdırmaq üçün tədris materialı müxtəlif istiqamətlərdə araşdırılmalıdır. 1-ci bölmənin 2-ci bloku bacarıq və vərdişlərin sistemli öyrədilməsini nəzərdə tutur. 2-ci bölmə isə dərsin inkişaf etdirici məqsədlərini əks etdirir. İntellektin strukturu və inkişafı problemi sayəsində aparılmış tədqiqatların nəticələrinə əsasən 2-ci bölmədə təfəkkür, təxəyyül və hafizənin inkişafına xüsusi diqqət yetirilmişdir. Ə.Əlizadə taksonomiyasında təhlil və tərkib idrak fəaliyyətinin “ümumi məxrəci kimi dəyərləndirilir, onların əsasında bütün fikri proseslərin eləcə də tədris əməliyyatlarının və intellektual bacarıqlarının formalaşması nəzərdə tutulur. 3-cü bölmədə şəxsiyyətin formalaşması ilə bağlı bütün ölçüləri özündə birləşdirən təlimin tərbiyəedici məqsədləri təsnif edilir.

1. Təhsil taksonu.

a) faktorları bilmək;

b) ümumi məfhumları, funksiyaları, səbəb- nəticə əlaqələrini bilmək;